

Χριστιανισμός καί κοινωνία

δέκα υποθέσεις

του

Δημοσθένη Σαβράμη

Καθηγητού Κοινωνιολογίας της Θρησκείας
Πανεπ. Κολωνίας και Βόννης

Μετάφραση: Κ. Ι. Μαρούντας
Dr. rer. pol.

1η Υπόθεση: "Όταν ο κοινωνιολόγος αναλογίζεται μία θεολογία της Καινής Διαθήκης, ενδιαφέρεται, βασικά, για μαρτυρίες που μπορεί να έχουν καθαρά κοινωνιολογική σημασία. Τότε πρό πάντων, όταν ασχολείται με τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ θεολογίας και κοινωνίας πρέπει πρώτα να ξεχωρίσει εκείνες τις μαρτυρίες της Καινής Διαθήκης, που άφ' ενός βρίσκονται στην αρχή κάθε χριστιανικής θεολογίας και άφ' έτερου έχουν ή είχαν σημασία για την κοινωνία. Ός σπουδαία μαρτυρία θεωρώ τή φράση: «Τά άρχαία παρήλθεν, ίδού γέγονε καινά τά πάντα» (2 Κορ. 5,17). Έ φράση αυτή είναι σημαντική, για τή θεματική μας, όχι μόνο γιατί τό νέο μας αναγκάζει να σκεφθούμε την κοινωνική μεταβολή, αλλά και γιατί ή ριζοσπαστικότητα αυτής της μαρτυρίας προκαλεί τήν άπάντησή σε δύο σημεία: πρώτο: Ό Χριστός παρουσίασε ένα νέο πρόγραμμα κοινωνικής ανανέωσης και δεύτερο: Τι έννοείται με τό νέο και πώς διακρίνεται τό νέο αυτό από τό παλαιό.

Πιστεύω ότι σ' αυτά τά σημεία μπορεί να δώσω άπάντηση άκολουθώντας τήν έξής υπόθεση: Ό Χριστός δέν διατύπωσε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα για τήν ανανέωση της κοινωνίας. Γιατί πρώτον, ό άγώνας του έναντίον τών κακών κοινωνικών καταστάσεων είναι θρησκευτικής φύσεως, και σίγουρα όχι κοινωνικοοικονομικής. Δεύτερο, ό Χριστός δέν ήταν κανένας κοινωνικός οδοιποστής, ώστε να μήν μπορεί να αντίληφθεί ότι ή κοινωνία της εποχής του δέν ήταν δυνατή να μεταβληθεί άμεσα με βάση τή διδασκαλία του. Και τρίτο, τό σχέδιο ενός συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού συστήματος θά άποτελούσε αντίφαση στή θεμελιώδη άλήθεια ότι «ουδ δέ τό Πνεύμα Κυρίου, εκεί έλευθερία» (2 Κορ. 3,17). Γιατί—Έτσι μας διδάσκει και ή Έστορία της Θεολογίας και της Έκκλησίας—τή στιγμή που ό Χριστιανισμός εμφανίζεται ως συγκεκριμένο πρόγραμμα κοινωνικοοικονομικής ή πολιτικής φύσεως, εκφυλίζεται σε όργανο της κυριαρχίας του ανθρώπου στόν άνθρωπο.

Συνεπώς, ή θεολογία της Καινής Διαθήκης δέν μας προσφέρει συγκεκριμένο πρόγραμμα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τήν ανανέωση της κοινωνίας. Δημιουργεί όμως τις προϋποθέσεις που μπορούν να προκαλέσουν τήν κατάργηση τών κοινωνικών κακών και τή γένεση μίας νέας κοινωνίας. Σ' αυτές τις προϋποθέσεις, σε πρώτη θέση υπολογίζεται ό νέος άνθρωπος, ό όποιος με τή δύναμη της πίστης του μπορεί να έλευθερωθεί από κάθε καταναγκασμό, για να άφιερώσει όλες του τις δυνάμεις στην ανανέωση της κοινωνίας σύμφωνα με τό πνεύμα του Χριστού.

Συγκρινόμενος με τόν προχριστιανικό, ό κόσμος που θέλησε ό Χριστός εμφανίζεται—θεωρημένος ιδεατοτυπικά—ως ένας κόσμος, μέσα στόν όποιο κάθε άνθρωπος, ανεξάρτητα από τήν κοινωνική και λοιπή καταγωγή του, παριστάνει ότι πολυτιμότερο μπορεί, γενικά, να υπάρξει. Όλα τά άλλα, υλικές και πνευματικές άξίες, χρησιμεύουν μόνο στό να βοηθήσουν τόν άνθρωπο στις προσπάθειές του να πραγματοποιηεί μόνος του ως άνθρωπος. Έτσι, ή έννοια άγάπη άποκτά μία τελείως ιδιαίτερη σημασία που δέν υπήρχε στόν προ-

χριστιανικό κόσμο. Ἡ χριστιανική ἀγάπη καταργεῖ *δ- λους τοὺς φραγμοὺς*, πού μορεῖ νά χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους καί καθιστᾷ ἔτσι δυνατὴ τὴν ἄρση κάθε *ἐ- γωισμοῦ*, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ *συλλογικοῦ ἐ- γωισμοῦ τῆς πολιτείας*.

Ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῆς τιμῆς πού ἔπρεπε νά πληρώσει ὁ Χριστὸς στὶς δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κό- σμου, γὰ νά ἐλευθερώσει τοὺς συνανθρώπους του ἀ- πὸ κάθε καταναγκασμὸ, ἐνῶ ἡ *Ἀνάσταση* ὑποδηλώνει τὴ νίκη ἐπὶ τῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου, πρὸς φελο- σ τῆς ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς φύσεως τοῦ ἀν- θρώπου. Ἐτσι, ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπο- τελεῖται ἀπὸ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δυνάμει τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χρι- στοῦ, μορεῖ νά ἀλλάξει τὸν ἴδιο του τὸν ἐαυτὸ καὶ δι' αὐτοῦ ὅλον τὸν κόσμο ἐκ θεμελίων, δηλαδὴ *ἐπανα- στατικά*.

Σύμφωνα μὲ τὴ θεολογία αὐτῆ τῆς Καινῆς Διαθή- κης, ἡ Ἐκκλησία εἶναι νοητὴ μόνον ὡς κοινότητα ἐκεί- νων πού πιστεύουν στὸν Χριστὸ. Συνεπῶς, ἡ Καινὴ Διαθήκη γνωρίζει μία μόνον λειτουργία τοῦ ἐκκλησια- στικῶ ἀξιώματος, δηλαδὴ ἐκείνη τοῦ ὑπηρετεῖν. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα ὡς *αὐθεντικὴ ἐξουσία*, καθὼς καὶ δ,τι ἄλλο μόρεσε νά ἐπιβληθεῖ σὲ βάρος τοῦ δη- μιουργικοῦ καὶ χαρμόσυνο χαρακτηριστῆρα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης—στὰ πλαίσια τῶν διαφόρων θεολογιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, πού προέκυψαν μεταγενέστερα—ἀποτελοῦν, κατὰ ἓνα με- γάλο μέρος, συνέπεια τῶν ἀλληλεπιδράσεων, πού πα- ρατηροῦμε μεταξὺ θεολογίας καὶ κοινωνίας.

II

2η Ὑπόθεση: Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους κινδύ- νους πού ἔμενε ἀπαρτήρητος τοῦ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ἦταν ἡ παρανόηση πού μόρεσε νά προέλ- θει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, γιὰ ἐκείνους πού ἤθελαν νά ζοῦν σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία αὐτῆ, μόνον *ἓνα* μο- ροῦσε νά θεωρεῖται σημαντικό: νά εἶναι εἰσίομοι γιὰ τὴ μεγάλη ἡμέρα, νά ἐλευθερώσουν ἔσωτερικὰ τὴν ψυχή καὶ νά τὴν κρατήσουν ἐλευθερὴ ἀπὸ ὅλα ἐκείνα πού θά μπορούσαν νά ἐκθέσουν σὲ κίνδυνον τὴν εἰσίομη- τὰ αὐτῆ. Ἡ συνέπεια θά ἦταν ἡ ριζοσπαστικὴ ἄρνηση τοῦ «κόσμου», τῶν προβλημάτων του καὶ τῆς ἀνάλο- γης μέριμνας, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν λαμβάνει κανεῖς ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν εἶναι μόνον *χριστοκεντρικὴ* ἀλλὰ καὶ *ἀνθρωποκεν- τρικὴ* ἔτσι, ὥστε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἄνθρωπο νά περικλείει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κοινωνία, μέσα στὴν ὅποια ζεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ ὑριστάμενη ὁμοσ κοινωνικὴ τάξη ὄθησε τοὺς γνήσιους Χριστιανούς στὴν ἀπομόνωση, καὶ ἔτσι προέκυψε μιά μορφὴ ζωῆς, ἡ ὅποια ὄχι μόνον εὐνόησε τὴν ἄρνηση τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τὴν προήγαγε σὲ μιά θεολογικὰ νομιμοποιημένη πνευματικὴ ἀντίληψη καὶ ἓναν τρόπο ζωῆς. Ἄλλωστε, αὐτὸ ἀνταποκρινό- ταν τελείως στὴν ἀνατολίτικη νοοτροπία, πού δὲν προτιμᾷ τὸν ἐνεργὸ *ἀγώνα* ἐναντίον τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξης, ἀλλὰ μιά βασικὰ *παθητικὴ* στά- σις, ἡ ὅποια συνεπάγεται παραίτηση, ψυχικὴ διάθεση κατάρρευσης καὶ φρόνημα ὑποτελείας.

Ἐτσι, δημιουργήθηκε στὴν Ἀνατολὴ ἡ θεολογία τῆς *ἐγκατάλειψης τοῦ κόσμου*, ἡ ὅποια καθιέρωνε τὴν ἐξωκοσμικὴ ἀσκητεία ὡς ἀνώτατη μορφὴ χριστιανι- κῆς ζωῆς. Ἐπιτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν νά γαθοῦν ὅλα τὰ *δυναμικὰ* στοιχεῖα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθή- κης στὸν ὄχι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ στὶς χῶρες ἐκείνες τῶν ὁποίων ὁ κοινωνικὸς μορφὸς ἀναπτύχθηκαν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς θεολογίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θεολογία αὐτῆ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὅποια θά μπορούσε νά ἀ- ναλάβει δημιουργικὴ λειτουργία στὴν κοινωνία, ἀφέ- θηκε νά μεταβληθεῖ σὲ ὑπηρετῆ τοῦ Κράτους καὶ ἔτσι ἐξανάγκασε τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀπελευθερωμένο μὲ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ ὅλους τοὺς καταναγκασμούς, νά ἀποδεχθεῖ τὸ κράτος ὡς ἰσὸτιμη δυνάμη μὲ τὸν Θεὸ, στὴν ὅποια ὀφείλει νά ὑποταχθεῖ.

Ἡ προσπάθεια γιὰ νά ἐρμηνευθεῖ αὐτὴ ἡ κατάστα- ση, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς κοινωνιολογίας τῆς θρη- σκείας, ἐπισμαίνει μερικὰ *κύρια χαρακτηριστικὰ* τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα μορεῖ νά ἐννοη- θοῦν στὰ πλαίσια μιάς διαδικασίας, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁ- ποίας βρισκεται μιά *ἀπόφαση*, πού εἶναι στενά συνδε- δεμένη μὲ τὴν ἀνθρωπολογία. Ἡ διδασκαλία αὐτῆ λέ- γει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει διαφθερῆ τελείως ἀπὸ τὴν ἁμαρτία: δηλαδὴ, στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἰ- σχεῖ ἡ *αἰσιόδοξη* ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὲ θέση νά ἀνανεωθεῖ, νά ἐξαυλωθεῖ, νά τελειοποιηθεῖ μόνος του. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλη- σίας ἐμφορεῖται ἀπὸ ἰσχυρὴ πίστη στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ στὴ συγγένεια τῆς ἀνθρώπινης μὲ τὴ θεία φύση. Ὁ ὀρθόδοξος πιστός, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτῆ τῆς ἐκκλησίας του, θά ἔπρεπε νά προορίζεται γιὰ συνεργάτης τοῦ Θεοῦ στὴ διαμόρφωση τοῦ κόσμου. Ἡ ἀντίληψη τοῦ καθήκοντος, τὴν ὅποια συναντᾶμε στὴν ἐσωκοσμικὴ ἀσκητεία Δυτικῆς καὶ Διαμαρτυρό- μενης μορφῆς, θά ἀνταποκρινόταν, ὡς ἐκ τούτου, πολ- λὺ περισσότερο στὸν ὀρθόδοξο πιστὸ παρά ἐνδοχέμο- σον στὸν καλβινιστῆ, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχυρὰ *αἰσιόδο- ξη* ἀντίληψη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο μορεῖ εὐκόλα νά δηγηθῆ στὴ μοιρολατρία. Ἐπειδὴ ὁ θεῖς ἰδιότητες τοῦ *λόγου*, τῆς *ἐλευθερίας* καὶ τῆς *ἀγάπης*, γιὰ τὸν ὀρθόδοξο πιστὸ, ἔχουν ἐξασθενήσει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, χωρὶς ὁμοσ νά ἔχουν γίνεαι ἀνίσχυρες, θά ἔ- πρεπε ἀκριβῶς ὁ πιστός αὐτός νά μορεῖ νά ἀναπτύ- ξει καλύτερα αὐτὲς τὶς ἰδιότητες παρά ἓνας ἄνθρω- πος, ὁ ὁποῖος προσανατολίζεται πρὸς μιά ἀνθρωπολο- γία, ἡ ὅποια θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο *καθ' ὅλοκληριαν δι- φθοραμένο*, συνεπεία τῆς ἁμαρτίας.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, γεννᾶται τὸ δικαιολογημένο ἐρώ- τημα: Γιατί ἡ αἰσιόδοξη αὐτὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἄν- θρωπο στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ἔγινε φορέας οἰκονομικῆς, πολιτιστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξέλιξης στὶς ὀρθόδοξες χῶρες; Ἡ ἀπάντηση βρισκεται στὸ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία ἀφήνει ἀνοιχτὲς *δύο δυνατό- τητες*. Ἡ μία σημαίνει τὴ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀνανέωση τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, σύμ- φωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ *ἐνεργητικὸς καὶ κοινωνικός* Χριστιανισμὸς, καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ *ἐγω- στικὴ μονόπλευρη* προσπάθεια, νά ἐπιτύχει τὴν τελειό- τητα μόνον γιὰ τὸν ἐαυτὸ τοῦ *σπὴν ἀπομόνωση*, ἡ ὅποια μορεῖ νά δηγηθῆ σὲ ἓναν *παθητικὸ ὀκονομικὸ* ἢ μάλιστα καὶ *ἀντικοινωνικὸ* Χριστιανισμὸ. Στὴ δευτέρη

περίπτωση, από την αειδόξη αντίληψη, ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να ανανεωθεί, να εξαυλωθεί, να τελειοποιηθεί και μάλιστα να θεωθεί μόνος του, προκύπτει *αρνητική* τοποθέτηση για τον κόσμο. Στην προκειμένη περίπτωση, η *διδασκαλία της θεώσεως* της 'Ανατολικής' Εκκλησίας, ή όποια, στην κλασική της διατύπωση «Ο Θεός έγινε άνθρωπος για να μωρέρουμε και μες να γίνουμε θεοί», μάς παραδόθηκε από τον *Μεγάλο Αθανάσιο*, μπορεί να παίζει αποφασιστικό ρόλο. Η έννοια της θεώσεως είναι η ανώψωση του ανθρώπου στη σφαίρα του θείου και η πνευματική, μυστική του ένωση με τον Θεό. Έδω υπάρχουν ήδη οι άπαρχές μιάς εξωκοσμικής άσκητείας και άρνησης του κόσμου. Η όριστική όμως άρνηση του κόσμου άρχισε μόλις τη στιγμή που καταβλήθηκε προσπάθεια να άποκλεισθεί ο κόσμος από τη σφαίρα του θείου, με την ταυτόχρονη προσπάθεια να πραγματοποιηθούν κύρια χαρακτηριστικά της θεώσεως, δηλαδή η υπερνίκηση του ύλικου και η πνευματικοποίηση της ζωής στην άπομώωση, δηλαδή στο μοναστήρι, άντι μέσα στον κόσμο και για τον κόσμο.

Όταν, λοιπόν, λέγω ότι η 'Ορθόδοξη' Εκκλησία πρέπει να έννοηθεί στά πλαίσια μιάς διαδικασίας στην άρχη της οποίας βρίσκεται μιά *άπόφαση*, έννοιά με αυτό ότι ο όρθόδοξος κόσμος, ένώνπου των δύο δυνατοτήτων που τού άφησε άνοιχτές η ανθρωπολογία της 'Ανατολικής' Εκκλησίας, *διάλεξε τη δεύτερη*, μέ άποτέλεσμα στον χώρο της 'Ανατολικής' Εκκλησίας να γεννηθεί ένας μονόπλευρος πνευματικισμός επί ζήμια μιάς δυνατικής ανάνεωσης του κόσμου. Άλλωδς, εκφρασμένο ιδεατοτυπικά: 'Ο όρθόδοξος άνθρωπος άπαντά στο ερώτημα: Πώς μπορώ να είμαι βέβαιος για τη μακαριότητά μου; Μέ πνευματικισμό, μυστικισμό, έκσταση, κτλ., μέ ταυτόχρονη άρνηση του κόσμου και των *άξιολογιών αντίληψεων* που συνδέονται με' αυτόν.

Τη στιγμή όμως που άνακαλύφθηκε και άναγνωρίστηκε πώς ο κόσμος είναι *συμφορά*, νομομοποιήθηκε στά μάτια του όρθόδοξου κόσμου η *εγκατάλειψη του κόσμου* σαν ένας τρόπος για να άρθεί η κατάσταση συμφοράς του ανθρώπου. Έτσι, επιβλήθηκε ένα σύστημα άξιών που η άφειηρία του πρέπει να άναζητηθεί σε μιά παράδοση ξένη προς τον κόσμο.

Οι συνέπειες του κοινωνικού παράγοντα της όρθόδοξης ανθρωπολογίας παραμερίστηκαν. Ένώ στη Δύση οι άπασιδόδεξ άπόψεις της ανθρωπίνης κατανώσης, όπως ένδεχομένως η θεωρία του προορισμού, έννόησαν μέ την *έσωκοσμική άσκητεία* τη δραστηριοποίηση των δυνάμεων του άτόμου και συνέβαλαν σε μιά κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πρόοδο, η όποια προσδιόρισε όλον τον δυτικό κόσμο, στην 'Ανατολή, παρά τον αειδόδεο χαρακτήρα της ανθρωπολογίας, η όποια μπορούσε να είχε όδηγήσει σε μιά έσωκοσμική άσκητεία, έφθασαν σε μιά *έξωκοσμική άσκητεία*, η όποια, στην άκωνομική της στάση, έδωσε στο χώρο της 'Ανατολικής' Εκκλησίας μιά ξένη και έχθρική προς τον κόσμο φυσιογνωμία.

III

3η Υπόθεση: Διαπιστώσαμε ήδη ότι η θεολογία της Καινής Διαθήκης όημοιοργεί τις προϋποθέσεις που

μπορούν να προκαλέσουν την άρση των κοινωνικών κακών και τη γένεση μιάς νέας κοινωνίας. Σε πρώτη θέση σχετικά με' αυτό, άναφέραμε τον *νέο άνθρωπο*, ο όποιος μέ τη δύναμη της πίστης του μπορεί να άπελευθερωθεί από κάθε καταναγκασμό: τό γεγονός ότι ο ύπό του Θεού έπιθυμητός κόσμος μπορεί να είναι μόνο ένας κόσμος, στον 'όποιο *κάθε άνθρωπος*, ανεξάρτητα από την κοινωνική και λοιπή καταγωγή του, παριστάνει ότι *πολιτωμένο* μπορεί γενικά να υπάρξει, και ότι η χριστιανική άγάπη καταργεί *όλους τους φραγμούς* που μπορούν να χωρίουν τους ανθρώπους.

Στά πλαίσια ενός κόσμου ο όποιος άποδέχεται τη θεολογία της Καινής Διαθήκης, η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο δεν έχει θέση. Η μοναδική πολιτική θεολογία, που είναι σύμφωνη με τη θεολογία του Σταυρού και της 'Ανάστασης, είναι θεολογία η όποια άρνείται να επικυρώσει πολιτικές κυριαρχικές άξιώσεις, σαν έρές και θελημένες από τον Θεό και η όποια, άντίθετος, έσκεπαίξει, σαν βλασφημία κατά του Θεού και του ανθρώπου, κάθε προσπάθεια για θεώση της πολιτικής έξουσίας.

Η ταχεία, όμως, μεταβολή της κοινωνίας που στά πλαίσιά της αναπτύχθηκε, κατά τους πρώτους αιώνας, ο Χριστιανισμός, προκάλεσε μεταβολή τόσο στη θεολογική σκέψη, δ'ο και στην 'Εκκλησία. Άδτή η μεταβολή έφερε, με τη σειρά της, νέα μεταβολή της κοινωνίας, η όποια όμως δεν είχε τίποτε κοινό μέ τις προσδοκίες που άφύπνισε η θεολογία του Σταυρού και της 'Ανάστασης της Καινής Διαθήκης.

Αναπτύχθηκε μιά πολιτική θεολογία που ιεροποιήσε την ίσχύ του Κράτους και η όποια, με' αυτόν τον τρόπο, νομομοποίησε, μεταφυσικά, την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Από τον άπλό κανόνα πίστης των πρώτων Χριστιανών '*Ιησούς είναι ο Κύριος*' (*Ρωμ. 10,6-1 Κορ. 12,3*), προήλθαν, κάτω από έλληνικές έπιρροές, πολύπλοκες μορφές διδασκαλίας και νόμου, που έκαμαν άδύνατη την ανάπτυξη του νέου ανθρώπου.

Η πολιτική θεολογία της 'Εκκλησίας νομομοποίησε την αυτοκρατορική θεολογία και τη θεολογία της νίκης του *Μεγάλου Κωνσταντίνου* έτσι, ώστε ο κανόνας πίστης '*Ιησούς είναι ο Κύριος*' διαεπύρνηθηκε τώρα στον κανόνα '*Ο Ιησούς και ο Αυτοκράτορας είναι οι Κύριοι*'. Πολλοί Χριστιανοί έβλεπαν έναν μεγάλο κίνδυνο για τον Χριστιανισμό στό γεγονός ότι ο *Κωνσταντίνος* «έξευγίνισε» τις ήγετικές δυνάμεις της 'Εκκλησίας και, έτσι, η Θεολογία και η 'Εκκλησία συμβιβάστηκαν μέ τις δυνάμεις αυτού του κόσμου. Άυτοί οι Χριστιανοί, όμως, κηρύχθηκαν όπέρ ενός έδους διαμαρτυρίας κατά της κατεστημένης 'Εκκλησίας, η όποια έμεινε άναγκαστικά άκαρπη. Έπήγαν, κυριολεκτικά, στην έρημο και *εγκατέλειψαν* Χριστιανισμό, Θεολογία και 'Εκκλησία στο βυζαντινό «κατεστημένο». Άδτή η εξέλιξη κνοφοροδσε δύο μόνο δυνατώτητες. Η την ύποταγη της θεολογίας και της 'Εκκλησίας στη θέληση του Κράτους ή την άνάληψη της κοσμικής έξουσίας από την 'Εκκλησία. Ένώ τό άνατολικό τμήμα της χριστιανοσύνης *ήταν άποχρεωμένο*, για πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους, να άποφασίσει για την πρώτη δυνατότητα, τό δυτικό τμήμα *μόρρεσε* να επιλέξει τον δεύτερο δρόμο.

IV

4η Ὑπόθεση: Στὴν Ἀνατολή, ἡ θεολογία καὶ ἡ Ἐκκλησία υπέκυψαν στὴ θέληση τῆς πολιτείας καὶ ἔτσι προήλθε ἡ *Αὐτοκρατορική Ἐκκλησία*. Ἀντίθετα, στὴ Δύση, ἀναπτύχθηκε ἡ *Παυλική Ἐκκλησία*, δηλαδή ἡ ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ Πάπα, ἡ ὁποία βρίσκεται στὴν πρωτοκαθεδρία τῆς θεολογικῆς δικαιολόγησις. Ἐδῶ στὴ Δύση, ζοῦμε τὴν παραμόρφωση μιᾶς ἄλλης βαρυσήμαντης ἀλήθειας τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀναφερόταν στὴν Καινὴ Διαθήκη, διὰ οἱ Ἀποστολοὶ δὲν μποροῦν νὰ ὀνομάζουσαν ἑαυτούς οὔτε δάσκαλο οὔτε ἀρχηγό οὔτε πατέρα· «εἰς γὰρ ὑμῶν ἔστιν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἔστε» (Ματθ. 23,8). Ἐτσι, προήλθε, στὰ πλαίσια τῆς μεσαιωνικῆς Ἐκκλησίας, μιὰ τάξη, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ἀκριβῶς ἀντίθετα ἀπὸ δὲ τι ἀπαιτεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Γιατὶ ἡ τάξη αὐτὴ δὲν παριστάνει τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα πιστὸ ἀντίγραφο τῆς πυραμιδοειδοῦς πατρικῆς τάξης (water order) τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία στηριζόταν στὴν ἀνισότητα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, στὸν καταναγκασμὸ, τὴν ἀνελευθερία καὶ τὴν ἀμάθεια, καὶ ἡ ὁποία ἱεροποιήθηκε μεταγενέστερα ἀπὸ θεολογία καὶ Ἐκκλησία.

Στὴ Δύση, θεολογία καὶ Ἐκκλησία προκαλοῦν ἱεροποίηση τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐπίδρασις ἀποδεικνύονται πειστικά μὲ ἀπλὴ ἀναφορά χαρακτηριστικῶν λέξεων, ὅπως κληρικαλισμός, ὑποτιμῆσι καὶ ἀναθεματισμός τῆς γυναικας, δικες καὶ κυνῆγι μαγισσῶν ἡ ἀνάμιξις στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου μέσω μιᾶς ἐχθρικῆς γιὰ τὸ σῶμα σεξουαλικῆς ἠθικῆς.

Πόσο ἀπομακρύνθηκαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός διὰ ἐπικύρωσαν καὶ ἀνάπτυσαν περαιτέρω μιὰ τάξη, ποὺ βασιζόταν στὸ κρίνειν καὶ στὸ ἐκδικεῖσθαι. Ἡ Καινὴ Διαθήκη, ὁμῶς, λέγει «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» (Ματθ. 7,1)· «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (Ἰωάν. 3,17)· «ἐν ᾧ γὰρ κρίνετε τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνετε» (Ρωμ. 2,1) καὶ «σὺ δὲ τίς εἰ δὲς κρίνετε τὸν ἕτερον;» (Ἰακ. 4,12). Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς νοθετεῖ ὄχι μόνο τὸς τότε ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰώνιους Φαρισαίους· ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε· ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα» (Ἰωάν. 8,15).

V

5η Ὑπόθεση: Ἐάν θέλουμε νὰ ἐπισημάνουμε τὰ οὐσιαστικά χαρακτηριστικά τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ σταματήσουμε σὲ δύο κύρια σημεῖα τῆς κοινωνίας αὐτῆς: στὴν κάθετη δομὴ τῆς καὶ τὴν κοινωνικοπολιτικὴ ἀνηλικιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, στὰ πλαίσια τοῦ φεουδαλισμοῦ, ἔπρεπε νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐνεργεῖ ἔτσι, ὅπως νομίζαν ὀρθὸ οἱ «Κυριοὶ», ὁ ὁποῖοι βρίσκονταν στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας. Θεολογία καὶ Ἐκκλησία συμπεριφέρονταν ἀπέναντι στὴ δομὴ αὐτῆ τῆς μεσαιωνικῆς ἐκκλησίας ἔτσι, ὥστε δὲν μποροῦμε νὰ τῆς χαρακτηρί-

σομε μόνο συντηρητικῆς—μὲ τὴν ἔννοια τῆς διαφύλαξης καὶ τῆς ἐπιμονῆς. Ἡ θεολογία παρέδωσε στὴν Ἐκκλησία τὸν ἀπαραίτητο ἰδεολογικὸ ἐξοπλισμὸ γιὰ τὴν ἱεροποίηση τῆς κάθετης δομῆς τῆς φεουδαλικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία, ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς, σάν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἠθελημένη τάξη, μπόρεσε νὰ ἐπικρατήσει, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, στὶς δύο σφαίρες: στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ στὴν κοσμικὴ. Καὶ τὰ δύο, ὁμῶς, τόσο ἡ κάθετη δομὴ τῆς φεουδαλικῆς κοινωνίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ ἡ ἀνηλικιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιλέγουσαν στὴ θεμελιώδη ἀλήθεια τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης «οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἔλευθερία» (2. Κορ. 3,17). Στὸν Μεσαίωνα, μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ προσαρμογὴ τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας στὶς προϋπάρχουσες τάξεις, ζοῦμε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς κοσμικοποίησης τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Δὲν ἔγινε ὁ κόσμος χριστιανικὸς ὅπως νομίζουσαν πολλοὶ θεολόγοι— ἀλλὰ ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινε ὁμοῖος μὲ αὐτὸν τὸν κόσμον.

Τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια δεσμά του μπόρεσε νὰ πετύχει μόνο ἐκεῖνος ποὺ, δυνάμει τοῦ προσωπικοῦ του χαρισματος, ἦταν σὲ θέση, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, νὰ ἀποκαλύψει καὶ τὰ δύο ὡς μὴ χριστιανικά: τὴν πολιτικὴ θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία ἄφ' ἑνός καὶ ἄφ' ἑτέρου τῆς τάξεως ποὺ καθιερώθηκαν ἀπὸ τὴ θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ὁ *Ματθαῖος Λούθηρος* καὶ ἡ μεταρρύθμισις ποὺ ἔφερε συντέλεσαν ἀποφασιστικά στὴν ἀποκάλυψι αὐτῆ.

Ἡ λέξη μεταρρύθμισις (*reform* ἀπὸ τὸ λατινικὸ *reformatio*) σημαίνει *ἀναμόρφωσις* καὶ *ἀνανέωσις*. Ἡ ἀναμόρφωσις καὶ ἀνανέωσις, ποὺ ἔφερε ἡ μεταρρύθμισις, στηρίζεται στὴν πεποίθησις τοῦ Λουθηρου διὰ ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ καὶ δὲν θέλει νὰ ἀφήσει κανέναν νὰ κυβερνᾷ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀτόμου. Ὁ θρησκευτικὸς ἄνθρωπος ὡς υπεύθυνος, χριστιανικὴ προσωπικότητα ἐπαρτίως στὸν ἑαυτό του. Ἐτσι, ὁ ἀτομικισμὸς στὴ Δύση ὑφίσταται θεολογικὴ νομιμοποίηση καὶ θρησκευτικὴ ἐπικύρωσις ποὺ δίνει στὸ ἄτομο καθοδύριες εὐκαιρίες νὰ ἀναζητήσῃ, νὰ βρεῖ καὶ νὰ πραγματοποιήσει τὴ σωτηρία του ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ συλλογικὸ, δηλαδή μὲ ἀυτόνομη σκέψι καὶ πράξι. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ σκέπτεται· ἔτσι, μπορεῖ νὰ ἀνακαλύψει διὰ ἡ κακὴ του κατάσταση εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἀνηλικιότητά του, γιὰ τὴν ὁποία «εὐθύνεται ὁ ἴδιος». Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, ἐλπίζει νὰ μπόρεσῃ νὰ ἀλλάξει τὴν κατάσταση αὐτῆ, μὲ τὸ νὰ διακρῶξῃ ὡς ὑψητὴ ἀξία τὴν *ἐλευθερία* ἀπὸ κάθε κηδεμονία.

Ἐπειδὴ, ὁμῶς, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι καὶ ἔλευθερία, ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ἰσχυρισθῶμετε διὰ, μὲ τὴν ἀρσὴ τῆς ἀνηλικιότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνθρωπότητα πλησιάζει ἐκεῖνον ποὺ ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἤθελε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἐτσι ἰδωμένη ἡ μορφή τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ἐδῶ καὶ σήμερα ζοῦμε, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ τελικὸ προϊόν τῆς ἐκ νέου ἀνακαλύψεως μερικῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δὲν εἶναι δυνατὸ, βέβαια, νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ κοινωνία αὐτῆ ὡς χριστιανικὴ, ἐνεργεῖ ὁμῶς σάν καταλύτης τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναγκάζοντάς τες νὰ ἀνανεωθοῦν,

σύμφωνα με το πνεύμα της διδασκαλίας του Χριστού, έτσι ώστε, μετά τη θρησκευματοποίηση του Χριστιανισμού, να τεθεί σε κίνηση ένα εκχριστιανισμός του θρησκευματος, ο οποίος δεν θα μείνει χωρίς συνέπειες για την κοινωνία.

VI

6η Υπόθεση: Ο Μαρτίνος Λούθηρος συνέβαλε μὲν αποφασιστικά στην ἀπελευθέρωση του ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀνηλικιότητα του, ὑπέκυψε ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἡ θεολογία του στὴν κάθετη δομὴ τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζοῦσε καὶ δροῦσε. Πρὸ πάντων, ὅμως, δὲν ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν πολιτεία. Ἀντίθετα, ἡ θεολογία τοῦ Λουθήρου παρέλαβε ἔννοιες, ὅπως «ἀρχή», «διαταγή», «ὄρακο», «ἀρχεῖν», «ὀηρητεῖν» καὶ παρόμοια, τὶς ἐπικύρωσε, καὶ ἐστὶ συνετέλεσε καὶ αὐτὴ, ὥστε ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο νὰ ἐρμηνεύεται μέχρι τὸν 18ο αἰώνα ὡς ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸν Θεό.

Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι ὁ Λούθηρος καὶ ἡ μεταρρύθμιση βοήθησαν τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναγνωρίσει τὸ οὐσιαστικὸ του δικαίωμα γὰ ἐλευθερία, τοῦ ἄνοιξε τὸν δρόμο πρὸς τὸ ἐλεύθερα σκέπτεσθαι καὶ πράττειν. Ὁ ἐλεύθερα σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν ἀνακάλυψε μόνον τὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξία ἄλλων ἀξιών, τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε στὸν Χριστὸ καὶ στὸ Ἐδαγγέλιό του. Πρὸ πάντων— κοντὰ στὴν ἐλευθερία— ἀναγνωρίστηκαν οἱ ἀξίες ἰσότητα καὶ ἀδελφικότητα τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὸν ἐνανθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ὁ σοσιαλισμὸς, ἡ κοσμοποίηση καὶ παρόμοια φαινόμενα συνετέλεσαν, ὥστε τὰ ἰδανικὰ ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ ἀδελφικότητα, ποῦ ἀναγνωρίστηκαν ὡς ὑψιστές ἀξίες, νὰ γίνουν τὸ θεμέλιο τῆς νέας ἐκείνης κοινωνικῆς τάξης, ποῦ τὴ χαρακτηρίζουμε *δημοκρατικῆ*.

Ἡ τάξη αὐτὴ, μὲ τὴ σειρά της, διευκόλυνε τὴ δημιουργία νέων θεολογικῶν τάσεων, ποῦ ἐτοίμασαν τὸν δρόμο γιὰ ἓνα νέο Χριστιανισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀναποκρίνεται περισσότερο στὸ πνεῦμα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ ὅσο ἡ προηγούμενη «πολιτικὴ θεολογία», μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐπειδὴ μπόρεσε νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὶς δυνάμεις του, γιὰ νὰ ὑπηρετήσει μόνον τὸν Χριστὸ καὶ *δλους* τοὺς ἀνθρώπους. Ἐτσι, δημιουργήθηκε στὰ πλαίσια τῆς θεολογίας καὶ τὸν Ἐκκλησιῶν, μία διαδικασία τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀναποκρίνεται στὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα τοῦ Ἐβανγγελίου, τὸ ὁποῖο μόνον ἐκεῖ ὑπάρχει, ὅπου κάθε ἄνθρωπος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ λοιπὴ προέλευσή του, παριστάνει ὁ,τι *πολύτιμο* μορεῖ γενικά νὰ ὑπάρξει.

VII

7η Υπόθεση: Ἡ κοινωνικὴ τάξη ποῦ δημιουργήθηκε μετὰ τὴν ἐκ νέου ἀνακάλυψη τοῦ ἐπαναστατικῶ πνεύματος τοῦ Ἐβανγγελίου, ποῦ τὴ χαρακτηρίζουμε δημοκρατικὴ, ἐπέδρασε καὶ ἐπιπρὸς πολὺπλευρα στὴ θεολογία καὶ στὶς Ἐκκλησίες. Ἐτσι, τὶς ἀνάγκασε νὰ ἐπανεξετάσουν τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν πολιτεία,

νὰ θεωρήσουν κριτικὰ τὸ κοινωνικὸ τους παρελθὸν καί, πρὸ πάντων, νὰ καταγγέλλουν τὶς διασπάσεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ποῦ ἐπικρατοῦν ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς καὶ στὶς Ἐκκλησίες, καὶ στὰ δόγματα τους. Ἐτσι, γεννήθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα φαινόμενα τοῦ αἰώνα μας, δηλαδὴ ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση καὶ τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα ποῦ τροφοδοτεῖ αὐτὴν τὴν κίνηση.

Γιὰ τὸν γνώστη τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης δὲν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ κίνηση αὐτὴ δημιουργήθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ μὴ θεολογικῶν, πολιτικῶν ἢ κοινωνικῶν παραγόντων, ἀκριβῶς ὅπως εἶχαν γίνει παλαιότερα οἱ χωρισμοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ποῦ τὰ μὴ θεολογικὰ αἰτία τους παραγκωνίζονται γιὰ χάρη μιάς μονόπλευρης θεολογικῆς καὶ, ἰδιαίτερα, δογματικῆς ἐρμηνείας. Ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση θέλει νὰ δημιουργήσει ἐπὶ θρησκευτικῶ ἐπιπέδου ἐκείνη τὴν *παγκόσμια κοινότητα*, ποῦ τὴν ἐπιδιώκουν ἄλλοι θεοσοὶ ἐπὶ πολιτικῶ καὶ κοινωνικῶ ἐπιπέδου, μὲ περισσότερὴ ἢ λιγότερὴ ἐπιτυχία. Ἐπειδὴ ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση, πολιτικά καὶ κοινωνικά, δεσμεύεται ἰσχυρὰ, δὲν ἀνήκει μόνον, ὡς φορέας κοινωνικοῦ σκέπτεσθαι καὶ πράττειν, στὴν περιοχὴ τῆς θεολογίας, ἀλλὰ καὶ στὴν περιοχὴ τῆς κοινωνιολογίας.

Στὰ πλαίσια τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης, παρατηροῦμε, ἐπὶ διθνησὸς καὶ διαδογματικῶ ἐπιπέδου, ἐκεῖνο τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κοινωνιολογία, ποῦ κατ' ἀρχὴν βρισκόταν σὲ μικροὺς θεολογικοὺς κύκλους καὶ μόνον ἐπὶ περιφερειακῆς βάσεως. Θεολόγοι μὲ συναίσθηση τῆς εὐθύνης εἶδαν στὴν *κοινωνιολογία* μίὰ συγκεντρωμένη δυνατότητα γιὰ τὴ διόρθωση τῶν μοιραίων σφαλμάτων τῶν συναδέλφων τους, ὁ ὁποῖο παραμελοῦσαν τὸν ἄνθρωπο ὡς ὀλότητα, δηλαδὴ ὡς ψυχοσωματικὸ ὄν, καὶ τὰ προβλήματά του, ποῦ προκύπτουν ἀπὸ τὴ συμβίωσή του στὸν κόσμο μὲ τοὺς συνανθρώπους του, πρὸς χάριν ἑνὸς μονόπλευρου πνευματικισμοῦ.

Μὲ αὐξανόμενη ὅμως θεσμοποίηση τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης, προέκυψε μία κατάσταση, ποῦ μᾶς ἀναγκάζει νὰ χαράξουμε διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα σὲ ἓναν *πνευματικὸ* καὶ ἓναν *πραγματικὸ οἰκουμενισμὸ*. Στὰ πλαίσια τῆς θεσμοποίησης τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν, παρατηροῦμε ἓνα νεο-κονφορμισμὸ θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας, ποῦ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ του εἶναι ὅτι, μὲ ταυτόχρονη διατήρηση τοῦ κονφορμισμοῦ παλαιοῦ τύπου, υἱοθετεῖ σύγχρονα ἢ τῆς μόδας θεολογικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση σὰν νὰ εἶχαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία γιὰ νὰ προσφέρουν πραγματικὰ κάτι *νέο*. Ὅταν τὸ *κράτος* ἦταν μόδα, στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν μιλοῦσαν γιὰ Ἐκκλησία καὶ κράτος. Ὅταν ἡ λέξη *κοινωνία* ἦταν στὸ στόμα δλων, ἄρχισαν στὴ Γενεὴ νὰ μιλοῦν γιὰ Ἐκκλησία καὶ κοινωνία καὶ τώρα, ποῦ κάθε μικρὸ παιδί μιλά γιὰ ἐπανάσταση, συζητοῦν καὶ στοὺς οἰκουμενικοὺς κύκλους γιὰ Ἐκκλησία καὶ ἐπανάσταση. Προφανῶς, ἐδῶ ὑπάρχει ἄλλειψη φαντασίας γιὰ ἓναν καλλίτερο κόσμο ποῦ νὰ ἀναποκρίνεται στὸ πνεῦμα τοῦ Ἐβανγγελίου. Ἀπὸ πολλοὺς οἰκουμενικοὺς ἀξιωματοῦχους λείπει τὸ θάρρος νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν μὴ-κονφορμιστικά. Γι' αὐτὸ, χρειάζονται τὴ

«θεολογική μόδα» σάν ἄλλοι: ἄρα εἶναι ἀνίκανοι νά σκεπτόνται *μοντέρνα*.

Καί ὁμως, ἡ οἰκουμενική κίνηση παραμένει ἕνα ἀπό τὰ μεγαλύτερα θεολογικά συμβάντα ἀπό τήν ἐποχή τῆς μεταρρύθμισης. Ὁ πνευματικός οἰκουμενισμός, πού καθορίζεται ἀπό τήν κίνηση αὐτή, γιά νά νικήσει, δέν χρειάζεται τόν μηχανισμό τοῦ πραγματιστικοῦ οἰκουμενισμοῦ. Ἐπιβλήθηκε παντοῦ, ὅπου σήμερα ὑπάρχουν χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι θέτουν πιά ψηλά τό ὅτι εἶναι ἄνθρωποι καί χριστιανοί ἀπό τή δογματική τους τοποθέτηση. Οἱ χριστιανοί αὐτοί, ἐλευθεροί ἀπό τοὺς καταναγκασμούς τοῦ κοφφορμισμοῦ, παλαιοῦ καί νέου τύπου, ἐνεργοῦν ὡς πολλαπλασιαστές γιά τή σημερινή Οἰκουμένη, ἡ ὁποία νάί μὲν ὀμιλεῖ λίγο γιά τόν Θεό καί τόν Χριστό, πηλασιάζει ὁμως περισσότερο ἐκεῖνο, τό ὅποιο ἀναγνωρίσαμε σάν θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης.

VIII

8η Ὑπόθεση: Ἐπίσης, καί ἡ καθολική θεολογία δέν ἔμεινε ἀμέτοχη στήν κοινωνική μεταβολή. Κατέβαλε τήν εὐλικρινέστατη καί ἀριστη προσπάθεια πού ἐπιχειρήθηκε στόν αἰώνα μας, γιά τήν ἀνανέωση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, μέ τή Δεύτερη Σύνοδο τῶν Βατικανῶν, γιά τήν ὁποία τήν πρωτοβουλία εἶχε ὁ *Ἰωάννης ὁ 23ος*, πού τοποθετοῦσε τόν Χριστό καί τό Ἐδαγγέλιό του ὑψηλότερα ἀπό ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες. Δέν υπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι ὁ *Ἰωάννης* ἐπιθυμοῦσε τήν προσαρμογή στόν κόσμο, ἡ ὁποία ὀφείλει νά μήν εἶναι οὔτε ἀπλή ἀπομίμηση, οὔτε μιά ἁρμονική, ἐλευθερή ἀπό ἐντάσεις, ἑξομοίωση. Πρὸ πάντων ὁμως, εἶναι δύσκολο νά ἀποτιμηθεῖ ἡ σημασία τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ *Ἰωάννης* ἦταν ὁ πρῶτος πάπας, ὁ ὁποῖος διεκρίνε καί ἀναγνώρισε τήν ἐλευθερία σάν οὐσιαστική πνευματική δύναμη.

Ἐάν σκεφθοῦμε ποῖο ρόλο ἔπαιξε στήν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας ἡ ἀναγνώριση, πού ἀκολούθησε ἀπό τόν *Μαρτῖνο Λούθηρο* καί τή *Μεταρρύθμιση*, τῶν οὐσιαστικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου γιά ἐλευθερία, δέν εἶναι δύσκολο νά φαντασθοῦμε τήν πραγματικά κοινωνιολογική σημασία πού ταιριάζει στή Δεύτερη Σύνοδο τῶν Βατικανῶν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε φορέας τοῦ πνεύματος τοῦ *πάπα Ἰωάννη τοῦ 23ου*. Τό οἰκουμενικό ἀνοιγμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί ὁ Διάλογος, πού ἔγινε δυνατός μέ τό ἀνοιγμα αὐτό, θά ἦταν π.χ. ἀδύνατα, εἴν δέν εἶχε ὑπάρξει προηγουμένως ἡ θέληση τοῦ *πάπα Ἰωάννη* νά θέσει τήν Καθολική Ἐκκλησία σέ κίνηση, ἡ ὁποία μπορεί νά ἐλευθερώσει θεολογία καί Ἐκκλησία, ἀλλά καί τοὺς λαϊκοὺς, ἀπό μιά δομική καί μιά νοοτροπία, πού μᾶς θυμίζον χαρακτηριστικά τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, ἀηδολογία τήν κἀθετὴ δομὴ καί τήν κοινωνικοπολιτικὴ ἀνηλικιότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Τό οἰκουμενικό ἀνοιγμα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἰκουμενικό ὑπὸ διπλῆ ἔννοια. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶδει τήν εὐλικρινῆ ἐτοιμότητα τῆς νά ἔλθει σέ συνομιλία μέ *ὄλους τοὺς ἀνθρώπους* καλῆς θέλησους, ὅπου ἐδῶ ἡ λέξη *Οἰκουμένη* παρουσιάζεται τήν ἀρχική της γεωγραφικὴ ἔννοια, δηλαδή μέ τήν ἔννοια ὅλης τῆς κατοικοῦμενης γῆς. Καί δεύτερο, ἐπειδὴ

ἡ Σύνοδος προσπάθησε νά ἀπευθυνθεῖ σέ *ὄλους τοὺς Χριστιανούς*, Ἐτσι, ἀπευθύνθηκε σέ μιά Οἰκουμένη, ἡ ὁποία, κατὰ τόν Ὁριγένη (P.G., 13,336), ἀποτελεῖται ἀπὸ *ὄλους τοὺς ἀνθρώπους*, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπανορθώθηκαν ἀπὸ τὸ προπατορικό ἀμάρτημα καί πιστεύουν στόν Πατέρα, τόν Υἱό καί τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Ἐάν θέλομε νά κοπιᾶσομε γιά τὰ συγκεκριμένα γνωρίσματα τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνοιγματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νά ἀνασύρομε τό *Διάταγμα περὶ τοῦ Οἰκουμενισμοῦ*. Γιατί, κατὰ τή γνώμη μου, στό ἔγγραφο αὐτό πρέπει νά ἀναζητηθοῦν οἱ σημαντικότερες τάσεις γιά ἕνα οἰκουμενικό ἀνοιγμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ἐκφορίζεται πολὺ καθαρά ὅτι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔχει τήν εὐλικρινῆ ἐπιθυμία νά συνεργασθεῖ μέ ὄλους τοὺς χριστιανούς τοῦ Κόσμου καί μάλιστα γιά τή διάδοση καί τήν πραγμάτωση τῆς θέλησος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὅμως, δέν θά καταλάβουν ὄλοι τὸ ἔγγραφο αὐτό στή βαθειά του ἔννοια. Ὅλοι οἱ θεολόγοι πού διαβάζουν αὐτό τὸ ἔγγραφο, ἀπὸ τήν ἀποψη τοῦ δικοῦ τους δόγματος, δέν θά μπορέσουν νά ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸ «παπικό σύμπλεγμα», τό ὁποῖο ὀδηγεῖ στό νά γίνεται αὐτό τὸ ἔγγραφο γιά τὸν οἰκουμενισμό μονόπλευρα ἀντιληπτό. Ἐκεῖνος ὁμως πού δέν διαβάζει αὐτό τὸ ἔγγραφο μέ ξένα γυαλιὰ, ἀλλὰ μέ τὰ ἴδια του τὰ μάτια, θά ἀνακαλύψει, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι οὔτε ὁ πάπας, οὔτε ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ὀφείλουν νά εἶναι τό κέντρο τοῦ οἰκουμενισμοῦ, ἀλλὰ ὅτι ἡ μεταστροφή τῆς καρδιάς καί ἡ ἀγιότητα τῆς ζωῆς, ἐν συνδυασμῷ μέ τήν ἰδιαιτική καί τὴ δημόσια προσευχή, πρέπει νά θεωροῦνται ἡ ψυχὴ ὀλόκληρη τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης. Ἐδῶ πρόκειται γιά ἕναν «πνευματικό οἰκουμενισμό», ὁ ὁποῖος μπορεί νά εἶναι ἐγγύθησι ὅτι ὁ καθολικός οἰκουμενισμός δέν ἐκφυλίζεται σέ μιά μονόπλευρη προσπάθεια γιά συσπείρωση ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν περὶ τὴν Ρώμη. Διότι ὁ «πνευματικός οἰκουμενισμός» ὁ ὁποῖος, κατὰ τή γνώμη μου, στό *Διάταγμα* περὶ τοῦ Οἰκουμενισμοῦ διακρίνεται περισσότερο ἀπὸ τὸν «πραγματιστικό οἰκουμενισμό», σήμερα ἀκριβῶς εἶναι τόσο ἀπαραίτητος, γιά νά ὑπερνηκίσει τὸν μεγάλο κίνδυνο πού ὑπάρχει στό ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση μπορεί νά γίνε μιά κίνηση πού θέλει νά ἐπιτύχει τήν ἐνότητα μόνο ἐπὶ τῆ βάσει κοινωνικῶν, πολιτικῶν καί οικονομικῶν σκέψεων, τεχνικά καί *ἐπιφανειακά*.

Ὁ «πνευματικός οἰκουμενισμός» παραμένει ἡ σημαντικότερη ἐγγύθησι ὅτι ἡ ἐνότητα πού θέλομε νά πετύχομε προκύπτει ἀπὸ ἕναν συνεπῆ *χριστιανικό τρόπο ζωῆς*. Μιά τέτοια ἐνότητα δέν μπορεί *ποτέ* νά ἔχει ὡς κέντρο τῆς τὴν Ἀθήνα, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν Ρώμη ἢ τὴν Γενεύη. Μιά τέτοια ἐνότητα μπορεί καί πρέπει νά εἶναι *μόνο χριστοκεντρική*. Μόνο ἕνας χριστοκεντρικός οἰκουμενισμός μπορεί νά προδιαθεσῆ αἰσιόδοξα ὄλους τοὺς ἀνθρώπους πού ἐπιθυμοῦν τὸ μέλλον, γιατί μόνο στόν Χριστό ἀνήκει τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ ὁμως ἐκεῖνος θά δημιουργήσει τὸ ἀριστο γιά τὸ λαό του, θά δείξει καί τὸν *ἀριστο* δρόμο γιά τὴν ἔνωση ὄλων τῶν ἀνθρώπων πού πιστεύουν σ' αὐτόν καί θά ὀδηγήσει τοὺς ἐκλεκτούς το 'οἱ ὁποῖοι σίγουρα δέν εἶναι ταυτόσημοι μέ τοὺς «οἰκουμενικούς ἀξιωματούχους», σ' αὐτόν τὸν δρόμο. Ἐνας καθαρά *πραγματιστικός* οἰκουμενισμός, ἀργά ἢ γρήγορα, θά δημιουργήσει νέες καταστάσεις συγκρούσεων. Γιατί τὰ

περισσότερα σημεία συγκρούσεων έπρεπε και πρέπει να αναζητηθούν δλο και περισσότερο επί του πραγματιστικού και λιγότερο επί του θεολογικού πεδίου.

Είναι αλήθεια ότι, στο Διάταγμα περί του Οικουμενισμού, η Καθολική Έκκλησία εμφανίζεται γενικά ως η Έκκλησία, ή οποία «κατέχει δλο τον πλοτό της υπό του Θεού άποκαλυφθείσης αλήθειας και τών μέσων έλεύους». Όμως, η διαπίστωση αυτή θά μπορούσε να εκπλήξει μόνο εκείνους που ζούν με τήν έλπίδα ότι η Καθολική Έκκλησία μπορεί μόνη της να άμφοισβητηθεί ως η Μία Άγία. Άκριβώς έτσι, αυτή η διαπίστωση μπορούσε να άπογοητεύσει μόνο δλους τούς όνειροπόλους, που δέν έχουν έννοηση ότι ο οικουμενισμός δέν μπορεί να έξισωθεί με τό πρόβλημα ίδιων πεποιθήσεων ύπέρ μιάς τεχνητής ένότητας.

Χριστιανοί, όμως, οι όποίοι μπορούν να σκέπτονται «ρεαλιστικά» και με κατανόηση, δηλαδή οικουμενικά, έννοούν πολύ καλά ότι η Καθολική Έκκλησία δέν μπορεί και δέν πρέπει να αυτοαμφισβητηθεί. Γι' αυτό, χαριετζουν τό γεγονός ότι η Δεύτερη Σύνοδος του Βατικανού μόρσε να ψηφίσει ένα Διάταγμα περί του Οικουμενισμού, τό όποιο υπό τριπλήν έννοια μπορεί να χαρακτηριστεί ιδανικό. Πρώτο, γιατί εκθέτει τίς ίδιες θέσεις σύντομα, άντικειμενικά και με σαφήνεια, χωρίς επί πλεόν να θίγει άνθρωπος άλλης πίστεως. Δεύτερο, γιατί άναγνωρίζει ότι η άνανέωση της Έκκλησίας έχει «ιδιαιτέρα οικουμενική σημασία», όπου σέ πρώτη θέση δόκειται αυτοκριτική. Και τρίτο, γιατί τό διάταγμα αυτό, από τήν άρχή τό τέλος, διακατέχεται από τό πνεύμα ότι η ένωση δέν μπορεί να είναι έργο ανθρώπων, αλλά τί πρέπει να έναποθέσουμε τίς έλπίδες μας «τελείως στήν προσευχή του Χριστού γιά τήν Έκκλησία, στήν άγάπη του πατέρα προς έμάς και στή δύναμη του Άγίου Πνεύματος».

Αυτά τά τρία σημεία πού, κατά τή γνώμη μου, καθορίζουν τόν ιδανικό χαρακτήρα του Διατάγματος περί του Οικουμενισμού, είναι δυνατό να χρησιμεύσουν συγχρόνως ως κατευθυντήριες γραμμές πρακτικής οικουμενικής εργασίας. Έτσι, πρέπει να μάθουν δλος οι Έκκλησίες ότι ο οικουμενισμός δέν μπορεί να είναι ένα ψευτικός ειρηνισμός. Δέν πρόκειται εδώ ή πολεμική, ή όποία άλλοτε δημιουργόσε από τή Θεολογία και τούς θεολόγους κατ' έξοχήν θρησκευτικό φανατισμό και φανατικούς, να άντικατασταθεί από ειρήνη πού μοιάζει με τήν ήσυχία νεκροταφείου. Γιατί δλες οι Έκκλησίες πρέπει να άποτελούνται από ανθρώπους, γιά τούς όποιους βασικά ίσχυει μόνο μία έκλογή και μάλιστα Χριστός ή τίποτε. Έπειδή όμως κάθε άνθρωπος, ο όποιος θέλει να ζει κάθε μέρα από τήν πίστη του, διαμορφώνει τήν επαφή του με τόν Θεό δυναμικά και προσωπικά, δέν είναι δυνατό μιά έξίσωση είς βάρος της άνομιότητας να βοηθήσει και να προαγάγει ούτε τίς Έκκλησίες ούτε τόν Χριστιανισμό ως σύνολο. Γι' αυτό, οικουμενικά σκέπτεσθαι και ένεργείν δέν σημαίνει: σκέπτεσθε και ένεργείτε άκριβώς όπως ο άλλος. Μία οικουμενική θεολογία δέν μπορεί, κατά τή γνώμη μου, να είναι ούτε πολεμική ούτε ειρηνική. Μία οικουμενική θεολογία πρέπει να είναι μία έννοοσα θεολογία. Όπου δέ άναφέρω έννοοσα θεολογία, έννοώ λιτά και άπλά τήν ικανότητα να μπορώ να ξεχνώ τίς ίδιες θέσεις χωρίς να τίς εγκαταλείπω. Έτσι, μπορώ, χωρίς καμιά έπιβάρυνση, να εισέλθω

στή θέση του συνομιλητή μου, γιά να ζήσω, από τή θέση αυτή, τίς ίδιες του περί πίστεως. Έάν και ο συνομιλητής μου κάνει τό ίδιο, μπορεί να προκύψει ένας διάλογος, ο όποιος πραγματικά είναι κάτι περισσότερο από φλαγγία. Όποιος δέν άκούει με κατανόηση τί έχει να πεί ο άλλος, κάνει τον έαυτό του έννοχο μιάς άπρόσεκτης άκράσεως και πλανάται με τή συναισθηση ότι, και όμως, γνωρίζει τί έχει να πεί ο άλλος. Έδώ πρόκειται—γιά να αναφέρουμε τόν *Dietrich Bonhoeffer*—γιά μιά άνυπόμονη άπρόσεκτη άκράση, ή όποια περιφρονεί τόν άδελφό και περιμένει πότε να πάρει ο ίδιος τόν λόγο και να άπαλλάξει από τόν άλλο. Αυτό δέν είναι εκπλήρωση της άποστολής μας, και είναι βέβαιο ότι, και εδώ, στή στάση μας προς τόν άδελφό, άντικατοπτρίζεται μόνο ή σχέση μας προς τόν Θεό.

Έπειδή τό οικουμενικό άνοιγμα της Καθολικής Έκκλησίας, μετά από τή Δεύτερη Σύνοδο του Βατικανού, καθιστά δυνατό όχι μόνο τόν Διάλογο με δλους τούς χριστιανούς αλλά και τόν Διάλογο με δλους τούς άνθρωπος καλής θελήσεως, προσφέρειτα στήν Καθολική Έκκλησία ή ευκαιρία να άνανεωθεί με άξίες, οι όποιες πρωτίτερα ήταν δυνατό να άναπτυχθούν και να πραγματοποιηθούν μόνο έξω από τήν Έκκλησία. Έτσι, μπορεί ο κόσμος να έπιστρέψει στήν Καθολική Έκκλησία και στή θεολογία της μερικές χριστιανικές άξίες, τίς όποιες έχάρισαν κάποτε στόν κόσμο ή θεολογία και ή Έκκλησία, γιά να τίς ξεχάσουν οι άνθρωποι μετά ή και να τίς καταπολεμήσουν ύπέρ τών αξιώσεων ίσχύος γιά τήν κυριαρχία επί τών ανθρώπων. Ο έπονομαζόμενος εκλαϊκευμένος κόσμος μπορεί με αυτό να συντελέσει, ώστε να επέλθει μιά άποεκλαϊκευση της θεολογίας και της Έκκλησίας, ή όποία θά μπορούσε να παρατηρηθεί στό ότι θεολογία και Έκκλησία δέν καταβάλλουν πλέον προσπάθεια γιά τήν έγκαθίδρυση μιάς στατικής χριστιανικής παγκόσμιας κατάστασης. Η έκλογή είναι μία θεολογία και μία Έκκλησία, οι όποιες έλεύθερες από δλους τούς έξαναγκασμούς αυτού του κόσμου μπορούν να συμπεριφέρονται έτσι, ώστε κάθε άνθρωπος να έχει τή δυνατότητα να πληροφορείται τή θέληση και τή δύναμη εκείνου του άόρατου ανθρώπου, στόν όποιο ο Χριστιανισμός όφείλει τό όνομά του.

IX

9η Υπόθεση: Ο μετασυνδικός Καθολικισμός δείχνει ότι ή μεγαλύτερη άδυναμία της καθολικής θεολογίας βρίσκεται στήν προηγουμένη ίσχύ της. Με τό ότι βοήθησε παλαιότερα τόν Χριστιανισμό να επιβληθεί ως χριστιανικός θεσμός, ο όποιος πίστευε ότι μπορεί να έκτελέσει και να διαφυλάξει μιά χριστιανική παγκόσμια κατάσταση, συντέλεσε στή δημιουργία μιάς παράδοσης, πού έμποδίζει όχι μόνο τήν έλευθήρη εξέλιξη του κάθε καθολικού, αλλά και τή δική της άνανέωση. Η παράδοση αυτή στηρίζεται σέ μιά κοινωνική τάξη, ή όποία μάλιστα, στα πλαίσια της έπονομαζόμενης Χριστιανικής Δύσης, έχασε πολύ σέ σπουδαιότητα και ίσχύ. Έπειδή όμως αυτή ή τάξη της θεολογίας και της Έκκλησίας, έπιθυμητή από τόν Θεό, έπικυρώθηκε και καθαγιασθηκε, ή από τό πνεύμα αυτής της τάξης ζωσα θεολογία και έκκλησιαστική πα-

ράδοση παίρνει ἀπόλυτη ἀξία καὶ μεταβάλλεται δι' αὐτοῦ σὲ παράδοση. Ἐνῶ ὁ κόσμος, μὲ τὴν ἐντύπωση τῶν ἰδανικῶν ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα, μπόρεσε νὰ ἐλευθερωθεῖ γρήγορα ἀπὸ τὸ συνονθύλευμα ἀπάνθρωπων κοινωνικῶν δομῶν, ἡ Ἐκκλησία ἔμεινε ἀκόμα μέσα σ' αὐτές τὶς δομές. Γιὰ νὰ μὴ ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἀξιοπιστία τους, ἀναγκάστηκαν θεολογία καὶ Ἐκκλησία νὰ κηρύξουν τὰ ἐκλαϊκωμένα περιχόμενα καὶ τὶς μορφές τους ὡς ἱερά καὶ ἀμετάβλητα.

Μόνο ένας μεγάλος πάπας, μὲ δεδηλωμένο προσωπικό χάρισμα καὶ μὲ ἀπεριόριστη πίστη στὸν Χριστὸ καὶ στὸ Εὐαγγέλιό του, μπόρεσε νὰ ἐλευθερώσει τὸν Καθολικισμό ἀπὸ τὰ δεσμά του, γιατί στὰ δεσμά αὐτὰ ἀνήκει πρωτίστως ἡ θεολογικὰ ἐπικυρωμένη καὶ δογματικὰ θεμελιωμένη ἀπόλυτη ἰσχύς τοῦ πάπα. Ἀντὸν τὸν πάπα ἔβγαλε ὁ ἐπονομαζόμενος ἐκλαϊκωμένος 20ῦς αἰώνας· ὀνομαζόταν *Γιῶάννης*. Τὸ ἔργο ὁμῶς τοῦ πάπα Γιοάννη μετέθεσε ὀλόκληρον τὸν Καθολικισμό, καὶ ἰδίως τὴ συνθησμένην ἐντὴν παράδοσι ἱεραρχία, σὲ μία κατάσταση φόβου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦμε τὸν *Søren Kierkegaard*, πῶς χαρακτήρισε τὸν φόβο *«πάτη τῆς ἐλευθερίας»*. Παλαιότερα, θεολογία καὶ Ἐκκλησία χρησιμοποίησαν τὸν φόβο τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ τοὺς ἐξαγαγῶσιν σὲ ὕπακοι. Σήμερα, θεολογία καὶ Ἐκκλησία φοβοῦνται οἱ ἴδιοι. Φοβῶνται ἀπὸ τὴ τὶς δυνατότητες πού ἡ ἐλευθερία ἀφήνει ἀνοιχτές.

Μόνον ὅτι αὐτὴν τὴν ἔννοια μπορούν νὰ ἐρμηνεύσθιν φαινόμενα τοῦ μετασυνδοκικοῦ Καθολικισμοῦ, ὅπως ἡ Ἐγκύκλιος «*Humanae Vitae*», ἡ ἔθεσι τῆς Ἱεραρχίας ἐναντι σημαντικῶν προβλημάτων, ὅπως ἐκεῖνοι τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου. Ὁ φόβος, ὁμῶς, ἀπὸ τὶς δυνατότητες πού δίνει ἡ ἐλευθερία, μπορεί νὰ ἐπιδράσῃ καὶ θετικά. Μπορεῖ νὰ διαφυλάξῃ τὸν Καθολικισμό ἀπὸ τὸν νεοκονφορμισμό, ὁ ὁποῖος, πολλές φορές, ὠθεῖ τοὺς θεολόγους τῶν εὐαγγελικῶν ἐκκλησιῶν μέχρι τὰ ὅρια τοῦ γελοίου. Ἐάν αὐτὸς ὁ φόβος δὲν εἶναι μόνο γιὰ ἀπώλειες τοῦ ἰδίου κύρους καὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλὰ εἶναι εἰλικρινής φόβος γιὰ τὴν τύχη τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπλήγηκε ἀπὸ αὐτὴν, τότε ὁ φόβος ἀνά εἶναι δημιουργικός καὶ ἐντὴν κρίσιμη στιγμή αἶρεται μὲ τὴν πίστι, ὅστε γιὰ τὴν τύχη τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἀποφασίζονται οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ὁ Θεὸς μόνον.

X

10η Ὑπόθεση: Ἡ ἐξέταση καὶ ἡ ἐμβάθυνσι τῶν ἀλληλοεπιδράσεων μεταξύ θεολογίας καὶ κοινωνίας μᾶς βοήθησαν νὰ διατυπώσουμε ἑννέα ὑποθέσεις, πού ἡ χρησιμότητά τους ἔχει διπλὴ σημασία. Ἄφ' ἑνός, μᾶς βοηθοῦν νὰ φέρομε πῶς κοντὰ στὴ λύση τους τὰ προβλήματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ δῆθεν «ἐκλαϊκευση» τοῦ κόσμου. Ἄφ' ἑτέρου, δείχνουν τὴ λειτουργία τῶν θεολόγων ἐντὴν κοινωνία ὅσο τὸ δυνατό πῶς ἀντικειμενικὰ καὶ χωρὶς δέσμευση ἀπὸ ἀξίες, ὑποδεικνύοντάς τὴ στενὴν συγγένευσή τῆς θεολογίας μὲ τὶς ἐκάστοτε δομές καὶ τὰ κοινωνικὰ συστήματα, καθώς καὶ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ μὴ χριστιανικούς καὶ μὴ θεολογικούς παράγοντες. Καὶ οἱ ἑννέα ὑποθέσεις

παρέχουν τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώσουμε τὴ βασικὴ ὑπόθεσι ὅτι ἡ ἐπονομαζόμενη «ἐκλαϊκευση» εἶναι ἑνας θεολογικός μῦθος. Οἱ Ἐρευνές μου πού ἀποσκοποῦν ἐντὴν ἐπαλήθευσή αὐτῶν τὸν ὑποθέσωμεν, καθώς καὶ τὸ ἀντίστοιχο ἱστορικό καὶ ἄλλο ὕλικό, ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησή μου ὅτι οἱ θέσεις πού δημιουργήθηκαν γιὰ τὴν ἐκλαϊκευση δὲν εἶναι κοινωνιολογικὰ ἀντιπροσωπευόμενες θέσεις, ἀλλὰ συστατικὰ στοιχεῖα ἐνός θεολογικοῦ πιστεύου. Τὸ πιστεῦμα αὐτὸ θέλει ἡ νὰ ἀντικειμενικοποιηθῆ ἐντὴν ὑποκειμενικῇ ἀπιστίᾳ τῶν φορέων τῶν ἡ εἶναι τὸ προῖον μίᾳ ἀνιστορικῆς σκέψης, ἡ ὁποία πιστεῦει ὅτι μπορεί, στὰ πλαίσια μίᾳ περιπεσοῦσης στὸν ἐμπειρισμὸ κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας, νὰ ἐξακριβώσῃ μὲ ἀριθμούς τὴν ὑπαρξή ἡ μὴ τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον, στὸν ὁποῖο ζοῦμε. Μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι, ἐνῶ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε οὔτε μπορεί νὰ ὑπάρξῃ μίᾳ «ἐκλαϊκευση τοῦ κόσμου», ἄρχισε μίᾳ ἐκλαϊκευσῆ τῆς χριστιανικῆς πίστεως—μὲ τὴν ἔννοια τοῦ: ὁμοῖος τοῦτῳ τῷ κόσμῳ γίνεσθαι—ἥδη μὲ τὴν Κωνσταντινέιο καμπή, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐντὸ ἀποκορῦμα τῆς μὲ τὴν *ὀλοκληρωτικὴν προσαρμογὴν* τῆς θεολογίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐντὸς εὐρεθεῖσας τάξεις. Ἐπειδὴ οἱ τάξεις αὐτές δὲν ὑπάρχουν πλέον, δημιουργεῖται ἀσυμφωνία ἀνάμεσα ἐντὴν Ἐκκλησίᾳ καὶ στὸν κόσμον, πού οἱ ἐκκλησίες προσπαθοῦν νὰ ἄρουν μὲ μίᾳ *νέα εἰσοδοῦ στὸν κόσμον*, τὴν ὁποία μορφοῦμε νὰ χαρακτηρίσωμε ὡς ἐκλαϊκευσῆ νέας μορφῆς καὶ ἡ ὁποία παίρνει τὴ διάσταση ἐνός νεοκονφορμισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς θεολογίας. Σ' αὐτὸ συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἐκλαϊκευση τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία πολλές φορές θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ ὡς *κοινωνιολογία*. Ἐάν θέλωμε νὰ θεωρήσωμε τὴν ἐκλαϊκευσῆ ὄχι ὡς ἐκλαϊκευσῆ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ὡς ἐκλαϊκευσῆ τοῦ κόσμου, ὑπὸ τὴν ἔννοια μίᾳ ἀποχριστιανοποίησις, πρέπει πρῶτα νὰ ἀποδείξωμε ὅτι ὁ κόσμος ἦταν κάποτε χριστιανικός καὶ ὅτι μπορεί ἐν γένει νὰ εἶναι χριστιανικός.

Οἱ γνώσεις ὁμῶς πού ἀποκτήσαμε σχετικὰ μὲ τὴ λειτουργία τῆς θεολογίας μᾶς ἔδειξαν, σαφῶς, ὅτι ἡ θεολογία προσανατολιζόταν πάντοτε πρὸς τὶς ὑριστάμενες ἰδεολογίες, τὰ κοινωνικὰ συστήματα καὶ τὶς δομές καὶ τὶς γι' αὐτὸ δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ μεταβιβάσῃ ἐντὸν κόσμον τὸν Χριστιανισμό, τὸν ὁποῖο μᾶς παρέδωσε ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸν Χριστιανισμό αὐτὸν ἀνακάλυψε ὁ κόσμος τῆς στιγμῆ πού ἀποκρίθηκε ἐντὸν ἀνεξαρτησία του ἀπὸ θεολογία καὶ Ἐκκλησία ἡ—μᾶλλον—ἀπὸ τὴ στιγμῆ πού παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο, τὸ ὁποῖο οἱ θεολόγοι ἐρμήνευαν ὡς «ἐκλαϊκευσῆ τοῦ κόσμου». Ἐνῶ θεολογία καὶ Ἐκκλησία παρέμειναν ἐξαρτημένες ἀπὸ τὶς δομές, τὶς ὁποῖες ἐπικύρωναν, ἀπέκτησε ὁ κόσμος τὴν ἀναγκάσι ἐλευθερία, γιὰ νὰ πραγματοποιηθῆ ὅτι εἶναι τὸ ἄλλα καὶ τὸ ὁμῆμα τῆς θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, δηλαδὴ τὸν *νέον ἄνθρωπον*, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν πίστη του, μπορεί νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ κάθε ἐξαγαγασμὸ, γιὰ νὰ διαθῆσι ὅλες τὸς τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Αὐτὸς ὁ *νέος ἄνθρωπος* εἶναι ἡ μέγιστη ἐλπίδα ἀλλὰ καὶ ὁ μέγιστος κίνδυνος τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος συντελεῖ ἐντὴν ἀνανέωση τῆς θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀναγκά-

ζοντάς τες σέ *ἀπεκλαίκεση*, και ἐπομένως σέ ἐγκατάλειψη πληθώρας θέσεων τόσων αἰώνων. Ὁ ἴδιος *ἄνθρωπος* ὅμως μπορεί, σέ περίπτωση πού αὐτό μπορεί νά θεωρεῖται ὀριστικό και ὄχι προσωρινό—μέ τήν ἔννοια τοῦ χρονικοῦ—, νά ἐκθέσει σέ κίνδυνο θεολογία και Ἐκκλησία, καθιστώντας τες ἐξαρτώμενες ἀπό αὐτόν. Τότε ὅμως θά ἦσαν, θεολογία και Ἐκκλησία, ἐξαρτώμενες ὄχι ἀπό τόν αἰώνιο Θεό, ἀλλά πάλι ἀπό τόν ἐφήμερο ἄνθρωπο, και μάλιστα ὄχι ἀπό κάθε ἄνθρωπο, ἀλλά ἀπό ἕναν ὀρισμένο τύπο ἀνθρώπου: ἀπό τόν σημερινό ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος, μολοντί προσεγγίζει τόν τύπο ἐκείνου πού μπορούμε, μέ τό πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, νά χαρακτηρίσουμε *νέον ἄνθρωπο*, ἐν τούτοις εἶναι ἀκόμη πολύ μακριά ἀπό τόν ἰδανικό τύπο τοῦ *νέου ἀνθρώπου*, και ἔτσι εἶναι *ἀκόμη* πολύ μακριά ἀπό αὐτό τό ὅποιο ἐπίστευαν ὅτι ἔχουν πετύχει παλαιότεροι ἄνθρωποι και κοινωνίες: ἕναν χριστιανισμό πού ἀνταποκρίνεται στή θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Θεολογία και Ἐκκλησίες μπορούν τότε νά δώσουν νέα ὄθηση στή θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἂν δέν προσπαθῆσουν νά διορθώσουν τά παλαιότερά τους μέ νέα σφάλματα. Στά παλαιότερα σημαντικότερα σφάλματα συγκαταλέγονταν ἕνας μονόπλευρος *θεοκεντρισμός* ἐπί ζημιά τοῦ ἀνθρώπου και τῶν προβλημάτων του. Προσέτι, ἡ ἐνσυνείδητη ἢ ἀσυνείδητη περιφρόνηση τῆς θεμελιώδους ἀλήθειας, ὅτι δέν μπορούμε μέ τή βοήθεια τῆς ζωῆς, τῆς διδασκαλίας και τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ νά ἐπικυρώσουμε καμιά οἰ-

κονομική, πολιτική, ἢ κοινωνική *τάξη* ὡς ἐπιθυμητή ὑπό τοῦ Θεοῦ.

Στά σύγχρονα σφάλματα πού ἤδη διαπράττουν θεολογία και κοινωνία, συγκαταλέγονται μεταξύ ἄλλων ὁ *ἀνθρωποκεντρισμός*, ὁ ὁποῖος κάνει τόν ἄνθρωπο ἐπίκεντρο ὅλης τῆς θεολογίας. Ἐπίσης, ἡ τάση νά ἱεροποιεῖται ἀντί τῆς *τάξης* ἢ *ἀταξίας* ὡς ἐπιθυμητή ὑπό τοῦ Θεοῦ.

Και ὅμως, ὁ κριτικός παρατηρητής τῶν ἀλληλοεπιδράσεων μεταξύ θεολογίας και κοινωνίας μπορεί νά τρέφει τή δικαιολογημένη ἐλπίδα ὅτι θεολογία και Ἐκκλησία καταβάλλουν εἰλικρινή προσπάθεια νά καταλάβουν τόν σημερινό ἄνθρωπο και νά τόν βοηθήσουν. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος βοηθεῖ πάλι τή θεολογία και τήν Ἐκκλησία, μέ τή σωστή του ἀνησυχία και κυρίως μέ τό *ζωηρό ἐνδιαφέρον του γιά τό νέο*, νά σκέπτονται πάντοτε, ὅτι μία ἀπό τίς σημαντικότερες μαρτυρίες τῆς Καινῆς Διαθήκης βρίσκεται στή φράση: «Τά ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοῦ γέγονε καινά τά πάντα» (2 Κορ. 5.17). Στό νέο συγκαταλέγεται και τό γεγονός ὅτι θεολογία και Ἐκκλησία δέν μπορούν νά ἐξουσιάσουν οὔτε τόν σημερινό ἄνθρωπο οὔτε τόν κόσμο του. Και εἶναι καλά ἔτσι. Γιατί, ἀφοῦ δέν θέλουν νά ἐξουσιάσουν, ἐπειδή δέν μπορούν νά ἐξουσιάσουν, ἀναγκάζονται νά ἀφήσουν τήν ἐξουσία σ' ἐκείνον, τόν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται: τόν μοναδικό *Κύριο*, τόν ὁποῖο μπορεί νά ἀναγνωρίζει ἕνας Χριστιανός: τόν *Ἰησοῦ*.